

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Фоменка Дениса Володимировича
«Стратегічне управління інтегрованою економічною стійкістю
підприємницьких структур в кризових умовах»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Ступінь актуальності обраної теми дисертації.

Основною метою управління стійкістю підприємницьких структур є підвищення її рівня в якісній та кількісній зміні на основі використання конкурентних переваг за рахунок можливостей інноваційної економіки та цифровізації технологічних процесів ведення виробничо-господарської діяльності за умов трансформації та розвитку конкурентного ринкового середовища, а також зростання кризових явищ різного характеру та природи. Виходячи з відповідності ресурсних можливостей і потреб потенційних клієнтів, управлінському персоналу будь-якого підприємства необхідно забезпечити збалансований підхід до організації та структури бізнес-процесів, що забезпечують високий рівень економічної стійкості в сучасних, вельми непростих соціально-економічних умовах.

У зв'язку з вищезазначеним, останніми роками в науковій вітчизняній і зарубіжній літературі велику увагу приділяють питанням, пов'язаним із визначенням характеристик і оцінкою ефективності управління бізнес-процесами підприємницьких структур. При цьому саму специфіку бізнес-процесів наразі не можна розглядати відокремлено від галузевих і регіональних умов, що вимагає пошуку актуальних механізмів їх удосконалення з урахуванням особливостей розвитку різних сфер сучасної економічної системи. У зв'язку з цим формування системи управління економічною стійкістю при реалізації внутрішніх і зовнішніх бізнес-процесів є актуальним завданням сучасного етапу розвитку українських підприємницьких структур.

Актуальність теми дисертаційної роботи підтверджується використанням результатів дисертаційної роботи у наукових дослідженнях у

Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля (м. Київ), Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка (м. Суми) та Університеті Григорія Сковороди в Переяславі (м. Переяслав).

Отже, тема дисертаційної роботи Д.В. Фоменка, якій надано розв'язання проблеми стратегічного управління інтегрованою економічною стійкістю підприємницьких структур в кризових умовах, є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації.

За результатами аналізу положень докторської дисертації та наукових публікацій дисертанта, зарахованих за темою докторської дисертації, сформульовано такі висновки стосовно їхньої обґрунтованості та достовірності.

Обґрунтування актуальності теми дисертаційної роботи слід визнати переконливим. Дисертаційну роботу побудовано логічно, висновки та рекомендації надано послідовно, вони обґрунтовані і достатньо переконливим чином аргументовані.

Методологічною основою вирішення завдань дисертаційної роботи та формування її наукових результатів послугувала сукупність загальнонаукових методів та принципів наукового пізнання. У роботі у комплексі коректно використано спеціальні способи емпіричного та теоретичного пізнання.

Теоретичною основою проведеного дослідження, розробок, результатів та висновків дисертаційної роботи послугували положення системного, процесного, синергетичного, компетентнісного підходів, концептуальні засади, теоретичні положення та методики, представлені у ключових роботах вітчизняних та зарубіжних авторів з проблематики підвищення ефективності економіки підприємництва, теорії системного підходу, теорії антикризового управління ринковими структурами, теорії забезпечення конкурентоспроможності, економічної стійкості, збалансованого розвитку, інноваційної економіки, галузевих ринків, а також положень економічної теорії, теорії загального та стратегічного менеджменту. Широка теоретична база

дослідження забезпечила достатній ступень обґрунтованості наукових положень дисертаційної роботи.

Вірогідність результатів дисертаційної роботи забезпечено використанням інструментарію, адекватного темі дослідження, підтверджується результатами опрацювання значної кількості використаних джерел, верифікацією розробок, апробацією результатів дослідження.

Визначені об'єкт, предмет та мета дослідження характеризують його проблемне поле й визначають коло питань, які вирішено в дисертаційній роботі.

Пропозиціям та рекомендаціям, які викладено у дисертаційній роботі Д.В. Фоменка, властиві завершеність, логічність та послідовність викладу.

Сукупність зазначених обставин дозволяє стверджувати про достатню обґрунтованість положень та результатів дисертаційної роботи.

Новизна та значення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації за темою дисертації. За результатами вирішення у дисертаційній роботі сукупності поставлених завдань отримано результати, властива наукова новизна.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, основними науковими працями дисертанта дозволяє визначити сформульовані автором найсуттєвіші теоретичні та прикладні положення, які характеризуються науковою новизною, відображають науковий внесок автора до вирішення важливого наукового завдання – розроблення теоретичних, методологічних та прикладних засад щодо стратегічного управління економічною стійкістю підприємницьких структур в кризових умовах.

Дисертант зазначає, що вперше було виявлено та розкрито ключові особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці (пп. 1.1), серед яких – можливість формування індивідуальних антикризових траєкторій розвитку підприємницьких структур регіону, глобальний характер виникнення кризових явищ, їх висока швидкість поширення, а також необхідність підвищення інноваційної активності як чинника економічної резистентності. Встановлено, що ці фактори мають суттєвий вплив на функціонування бізнесу, а їхнє

розуміння дозволяє вдосконалити бізнес-процеси, оптимізувати розподіл ресурсів та розробити нові управлінські рішення, спрямовані на підвищення стійкості підприємницьких структур в умовах змін ринкової кон'юнктури.

Безперечно, важливим науковим результатом є визначення професійних компетенцій економічної поведінки підприємницьких структур, що включають комплекс знань, навичок, організаційних можливостей і стратегічних підходів (пп. 3.2). Ці компетенції відіграють вирішальну роль у забезпеченні високого рівня економічної стійкості як у періоди стабільного розвитку економіки, так і в умовах кризових ситуацій, незалежно від їхнього походження.

Не викликає сумнівів, що розроблений дисертантом інструментарій для забезпечення стійкого розвитку підприємницьких структур враховує специфіку бізнес-процесів та інтегрує систему розрахункових показників збалансованого зростання (пп. 4.3). Його особливістю є орієнтація не лише на економічні показники, а й на соціальні, технологічні та екологічні аспекти діяльності підприємств. Це дозволяє бізнесу більш гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища, використовуючи як внутрішні, так і зовнішні джерела інновацій.

Дисертант також удосконалив підходи до оцінки економічної стійкості підприємницьких структур шляхом модифікації інтегрального показника, який враховує не лише внутрішні детермінуючі фактори, а й вплив зовнішнього середовища (пп. 4.1). Це дає змогу більш точно оцінювати ефективність бізнес-процесів як у періоди стабільності, так і в кризових умовах.

Окрім того, значною науковою цінністю відзначається удосконалення інструментарію стратегічного управління підприємницькими структурами. Запропонований підхід інтегрує підтримку стратегічного процесу розвитку (SSRM), контроль управлінського обліку (SMAC), управління взаєминами з постачальниками та клієнтами (SCRM) із використанням збалансованої системи показників (BSC) (пп. 2.1). Така модель дозволяє підприємствам проводити системний моніторинг економічної стійкості та своєчасно реагувати на кризові явища.

Дисертантом уточнено визначення наукової категорії «інтегрована економічна стійкість підприємницьких структур регіону», яке охоплює як стабільний розвиток у нормальних економічних умовах, так і здатність підприємств адаптуватися до кризових явищ (пп. 2.2). Особливу увагу приділено використанню цифрових технологій та інноваційних підходів, включно зі штучним інтелектом, що відкриває нові можливості для оцінки та підвищення стійкості бізнесу.

Варто підкреслити, що дисертантом отримали подальший розвиток методичні підходи до мінімізації ризиків зниження економічної стійкості підприємницьких структур, зокрема через модернізацію моделі Блека-Шоулза, яка використовується для оцінки економічної ефективності інвестиційних проєктів (пп. 2.3). Крім того, розроблено практичні рекомендації щодо забезпечення економічної стійкості кластерних підприємницьких структур у кризових ситуаціях, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях.

Дисертант також запропонував нові підходи до стратегічного управління підприємствами в умовах кризових явищ, які базуються на системному аналізі впливу кризових факторів, необхідності розвитку людського та інтелектуального капіталу, а також формуванні партнерських зв'язків на різних рівнях управління (пп. 5.1). Це дає змогу підприємствам оперативно адаптуватися до змін і знижувати негативний вплив кризових ситуацій.

Наукова новизна роботи також полягає у виокремленні стратегічного міжорганізаційного процесу управлінського обліку та контролю (SIOMAC) у загальному процесі стратегічного управління (пп. 4.2). Це дозволяє підприємствам ефективніше оцінювати стратегічні альтернативи, вибудовувати довгострокові партнерські відносини та використовувати аналітичні дані для підвищення стійкості бізнесу в умовах сучасних викликів.

Таким чином, розроблені в дисертації концепції, методи та моделі мають суттєве значення для підвищення економічної стійкості підприємницьких

структур та розширюють можливості бізнесу щодо ефективної адаптації до кризових ситуацій та змін ринкового середовища.

Заявлену наукову новизну результатів дослідження є підстави визнати доведеною. За рівнем наукової новизни результати виконаного дослідження відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Результати проведеного аналізу положень, висновків та результатів дослідження слугують підґрунтям для висновку, що вони відповідають вимогам щодо наукової новизни, їхньої обґрунтованості та достовірності, є результатом самостійної наукової роботи дисертанта, становлять як науковий, так і практичний інтерес.

Результати дисертаційної роботи мають практичну цінність, на користь чого, перш за все, свідчать позитивні оцінки за результатами їхнього розгляду на підприємствах різних рівнів, що підтверджується наданими у додатку до дисертації документами.

Результати дослідження доведено до рівня практичного використання у вигляді послідовності формування та розвитку професійних компетенцій економічної поведінки суб'єкта підприємницької діяльності, інструментарію стійкого зростання економіки підприємницьких структур, інструментарію підтримки інтеграції підприємницьких структур, підходів до мінімізації ризику зниження інтегрованої економічної стійкості в умовах кризових явищ, сценаріїв підвищення інтегрованої економічної стійкості проектної діяльності на основі державно-приватного партнерства у сучасних кризових умовах.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Кількість наукових праць за темою дисертаційної роботи загальним обсягом 19,67 д.а. (особисто автору належить 14,26 д.а.) та повнота відображення в них основних положень дослідження відповідають чинним вимогам щодо публікації результатів дослідження для дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Ознайомлення з публікаціями здобувача дозволяє стверджувати, що в них висвітлені основні положення дослідження. Основні теоретичні та прикладні положення та результати дослідження доповідалися й схвалені на науково-практичних конференціях різного рівня.

Відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації у дисертаційній роботі.

Академічний плагіат (використання чужих ідей, тексту без належного посилання на джерело) в аналізованій дисертаційній роботі відсутній, про що свідчать результати перевірки дисертаційної роботи на плагіат з використанням програмного засобу перевірки на плагіат Strikeplagiarizm.com: встановлено високу унікальність тексту, правомірність запозичень визнано обґрунтованим (загальноприйняті терміни та цитування інших авторів з посиланням на них) (лист Східноукраїнського національного університету імені Володимира МОН України від 19.12.2024 № 1/12).

Фактів фабрикації (придумані дані, неіснуючі факти або сфальшована інформація) та фальсифікації (зміна, підробка, спотворення даних або результатів дослідження) висновків, даних, результатів розрахунків, правил їхньої інтерпретації у дисертаційній роботі не виявлено.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень докторської дисертації.

Позитивна оцінка результатів дослідження Д.В. Фоменка не виключає деякі зауваження, які у тому числі можуть послугувати підставою для дискусії на захисті дисертації. Суть цих зауважень полягає у такому.

1. В роботі описано різні типи диверсифікації діяльності в організації (пп. 1.1). Однак недостатньою мірою розглянуто ці види диверсифікації в контексті забезпечення стійкості підприємницьких структур. Доцільно було б визначити, які саме види диверсифікації більшою чи меншою мірою сприяють досягненню стійкості економічних систем.

2. Автором запропоновано економічну модель, в основі якої закладено інтегровані підходи щодо забезпечення матеріальними ресурсами

постачальників з метою укрупнення підприємницьких структур (пп. 4.3). Поясніть, чи достатньо одного показника (забезпечення матеріальними ресурсами) підприємства (постачальника) для приєднання його до підприємницької структури.

3. На рис. 2.2. автором наведено співвідношення збалансованості розвитку підприємницької структури та близьких за змістом понять економіки та управління (пп. 2.1). В якості побажання хотілося б відмітити необхідність ранжування означених особливостей в контексті їх впливу на економічну стійкість підприємницьких структур відповідно до обраних критеріїв оцінювання (наприклад, з точки зору ступеня впливу в умовах сучасної кризи).

4. В роботі автор детально аналізує типологію стратегій, які орієнтовані на підвищення рівня інтегрованої економічної стійкості підприємницької структури в кризових умовах (пп. 5.1). Виникає правомірне питання, яка саме з перелічених стратегій може бути використана для підвищення рівня конкурентоспроможності малого бізнесу в сучасних економічних умовах?

5. Серед особливостей ведення підприємницької діяльності як соціально-економічного явища в сучасних умовах чітке місце займають питання забезпечення екологізації. Однак в дисертації екологізація підприємницької, а також її роль в здійсненні програмних заходів щодо підвищення економічної стійкості не знайшли місця. Необхідно звернути увагу, що пропозиції щодо забезпечення потрібного рівня екологізації в процесі підвищення економічної стійкості підприємницьких структур являють собою важливу частину комплексного підходу до обраної теми дослідження.

6. В дисертаційному дослідженні відсутній чіткий взаємозв'язок між процесом управління інтегрованою економічною стійкістю підприємницьких структур та розвитком корпоративних програм соціальної відповідальності, спрямованих на рішення задач щодо забезпечення відтворення людського капіталу.

7. В роботі не приділено увагу фактору впливу різних форм власності постачальників, складу власників, що може формувати різні цілі у постачальника

та підприємницької структури та ускладнити процес інтеграції постачальників в структуру підприємницької структури як елементу виробничого ланцюжка.

8. Підвищенню достовірності та наукової значимості отриманих результатів сприяло би посилення доказової бази висновків та елементів новизни за рахунок розгляду впливу (внеску) конкретного постачальника (постачальників) у фінансові показники та результати господарської діяльності об'єкта дослідження. Таким чином, з позицій гносеології реалізація пояснювальної та прогностичної функцій науки проявилася б більш об'ємно і значимо.

Надані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження, проведеного Д.В. Фоменком на належному науковому рівні.

Загальний висновок щодо дисертаційної роботи та її відповідності вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук

За результатами ознайомлення з дисертацією Д.В. Фоменка є підстави констатувати таке.

Дисертаційна робота на тему «Стратегічне управління інтегрованою економічною стійкістю підприємницьких структур в кризових умовах» є завершеним науковим дослідженням актуальної наукової проблеми, результатам якого властиві наукова новизна, теоретичне та практичне значення. Мету дослідження досягнуто, поставлені завдання вирішено. Результати вирішення поставлених завдань дослідження відображено у висновках до кожного з розділів і у загальних висновках дисертації.

Зміст дисертаційної роботи відповідає заявленій темі та поставленій меті дослідження. За змістом положень, результатів та висновків дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Дисертаційну роботу написано з дотриманням вимог наукового стилю і оформлено відповідно до вимог Держстандарту.

У рефераті належним чином подано результати проведеного дослідження та його основні положення. Зміст реферату, його структура відповідають

основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Реферат дисертаційної роботи не містить інформації, яка відсутня у дисертації.

Основні положення та результати виконаного дослідження опубліковано із дотриманням чинних вимог до публікації результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

За результатами аналізу представленої дисертаційної роботи та за змістом відгуку є підстави стверджувати, що дисертаційна робота Д.В. Фоменка за якістю та змістом проведених досліджень, рівнем наукової новизни отриманих результатів та їхньою практичною цінністю відповідає рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (вимоги п. 7,9 Порядку присудження та позбавлення ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197), а дисертант – Фоменко Денис Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної
(наукової) роботи Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка Міністерства
освіти і науки України

Ольга КУДРИНА

